Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały • Studies in Law: Research Papers: 2 (17): 5–18 (2015)

Mariusz Załucki
prof. nadzw. dr hab., Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

Adaptacja prawa polskiego do wymogów unijnego rozporządzenia spadkowego (Nr 650/2012)[1]

Wprowadzenie

4 lipca 2012 r. Parlament Europejski i Rada UE przyjęły rozporządzenie w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego[2]. Akt ten stosuje się do dziedziczenia po osobach zmarłych w dniu lub po dniu 17 sierpnia 2015 r. (art. 83 ust. 1). Jego głównym zadaniem jest usunięcie przeszkód w swobodnym przepływie osób, które dotychczas napotykały trudności w wykonywaniu przysługujących im praw w zakresie spraw spadkowych mających skutki transgraniczne. Rozporządzenie w związku z tym obejmuje wszystkie cywilnoprawne aspekty transgranicznego dziedziczenia majątku po osobie zmarłej i – jako akt prawny powszechnie obowiązujący – zrewolucjonizowało na terenie Unii Europejskiej międzynarodowe prawo spadkowe[3]. Obecnie to właśnie ten akt określa zasady dotyczące jurysdykcji w sprawach spadkowych o wymiarze międzynarodowym, a zatem wskazuje sądy których państw członkowskich są właściwe w danej sprawie spadkowej, jak również precyzuje, jakie materialne prawo krajowe znajdzie do rozstrzygnięcia takiej sprawy zastosowanie[4]. Wykorzystane w rozporzą-

[1] Badania dofinansowano ze środków przeznaczonych na działalność naukową Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.

[2] Dz. Urz. UE z 27.07.2012, L 201/107.

[3] P. Lagarde, *Présentation du règlement sur les successions*, [w:] *Droit Européen des successions internationals. Le règlement du 4 juliet 2012*, red. G. Khairallah, M. Revillard, Paris 2013, s. 5 i nast.

[4] J. Fitchen, *„Recognition", acceptance and enforcement of authentic instruments in the succession regulation*, „Journal of Private International Law" 2012, nr 2, s. 323 i nast.

dzeniu łączniki, zwłaszcza łącznik miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy, to istotne *novum* w tym obszarze, zrywające z dotychczasową tradycją niektórych państw Europejskich, w tym Polski[5]. Zagadnień, na tle których pojawia się szereg kontrowersji, jest zresztą wiele. Jednym z nich jest m.in. problem dostosowania krajowych porządków prawnych do wymogów rozporządzenia wynikający choćby z tego, że niektóre kwestie przewidziane w rozporządzeniu nie zostały uregulowane wyczerpująco. To właśnie temu zagadnieniu poświęcona zostanie niniejsza wypowiedź, której głównym celem jest odpowiedź na następujące pytania: 1) dlaczego na poziomie ustawodawstwa polskiego zaszła konieczność wprowadzenia przepisów, które uzupełniły regulację rozporządzenia na poziomie krajowym; 2) czy zaproponowane przez ustawodawcę zmiany realizują potrzeby wynikające z przepisów rozporządzenia.

Zakres rozporządzenia

Jednym z podstawowych powodów podjęcia prac nad rozporządzeniem i doprowadzeniem do jego przyjęcia była rozbieżność regulacji krajowego prawa spadkowego pomiędzy poszczególnymi państwami wchodzącymi w skład Unii Europejskiej[6]. Rozbieżność ta od dawna stanowiła i nadal zresztą stanowi istotny problem praktyczny. Ustalenie jakiemu prawu (prawu którego kraju) dana sprawa spadkowa podlega oraz który organ winien rozstrzygnąć spór jej dotyczący nie zawsze było zadaniem łatwym. Ten praktyczny problem stawał się coraz większym wyzwaniem, tak dla organów stosujących prawo, jak i dla doktryny. Jako zaś, że na terenie Unii Europejskiej ponad pół miliona spraw rocznie to sprawy dziedziczenia transgranicznego, a w niektórych krajach rezydenci z państw obcych stanowią znaczną część populacji[7], dostrzeżono m.in., że regulacje prawa spadkowego mogą być w tym kontekście przedmiotem wielu wątpliwości[8]. Skoro Unia Europejska postawiła sobie za cel utrzymanie i rozwój przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, w której zapewniony jest swobodny przepływ osób (art. 3 ust. 2 TUE), to w celu prawidłowego funkcjonowania takiej przestrzeni konieczne było przyjęcie środków w obszarze prawa prywatnego mających skutki transgraniczne. Było to niezbędne do prawidłowego funkcjonowania wspólnego rynku i sta-

---

5 A. Machnikowska, M. Załucki, [w:] *Unijne rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2015, s. 2 i nast.

6 F.M. Wilke, *Das internationale Erbrecht nach der neuen EU-Erbrechtsverordnung*, „Recht der Internationalen Wirtschaft" 2012, nr 9, s. 601.

7 Zob. Komunikat Prasowy Komisji Europejskiej z 26.07.2012 r. (IP/12/851).

8 R. Frimston, *Brussels IV? Conflicts of the laws of succession in the European Union: perspectives for harmonization*, „Private Client Business" 2004, s. 351–355.

ło się podstawą uzasadnienia dla wprowadzenia do prawa Unii Europejskiej aktu prawnego porządkującego te zagadnienia.

Rozporządzenie jest zatem – w zamiarze – aktem prawnym, który ma kompleksowo regulować sprawy międzynarodowego prawa spadkowego Unii Europejskiej. Według motywu 9 preambuły rozporządzenia chodzi tu o wszystkie cywilnoprawne aspekty dziedziczenia majątku po osobie zmarłej, a mianowicie wszystkie formy przejścia składników majątku, praw i obowiązków na skutek śmierci, czy to na podstawie dobrowolnego rozrządzenia na wypadek śmierci, czy to w drodze dziedziczenia ustawowego[9]. Taką definicję „dziedziczenia" zawarto zresztą w treści art. 3 ust. 1 lit. a rozporządzenia. Natomiast rozporządzenie nie ma zastosowania do innych dziedzin prawa cywilnego niż dziedziczenie. Dla pełnej jasności, liczne kwestie, które mogłyby być postrzegane jako powiązane z kwestiami dziedziczenia, zostały wyłączone z zakresu jego stosowania (art. 1 ust. 1 zd. 2 – wyłączenia ogólne, i art. 1 ust. 2 – wyłączenia szczegółowe). Lista wyłączeń jest zaś stosunkowo obszerna[10]. Stąd mówiąc o zakresie stosowania nowego aktu prawnego, należy mieć na uwadze obszar jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia. Dodatkowo rozporządzenie ustanawia także nowy europejski instrument dokumentowania nabycia praw do spadku, jakim jest europejskie poświadczenie spadkowe[11]. Zasadniczo każde z tych zagadnień było dotychczas przedmiotem regulacji krajowych bądź konwencji międzynarodowych, jeżeli oczywiście dane państwo związane było postanowieniami konkretnej konwencji. Największy praktyczny problem związany był zaś przede wszystkim z dokumentowaniem nabywania praw do spadku. Dotychczasowy stan prawny powodował, że w wypadku spadków rozproszonych, a więc znajdujących się na terytorium więcej niż jednego z państw, spadkobierca, by wykazać swoje uprawnienia, niejednokrotnie musiał wszczynać kilka postępowań spadkowych przed organami różnych państw. Jak można sobie wyobrazić i jak pokazała praktyka – było to niezadowalające[12].

To właśnie tak zakreślony zakres stosowania rozporządzenia spowodował, że do przepisów prawa krajowego poszczególnych państw członkowskich, przede wszystkim by stworzyć możliwość pełnego korzystania przez obywa-

---

[9] Zob. M. Pazdan, *Zakres zastosowania rozporządzenia spadkowego*, [w:] *Nowe europejskie prawo spadkowe*, red. M. Pazdan, J. Górecki, Warszawa 2015, s. 24–25.

[10] Por. M. Załucki, [w:] *Unijne rozporządzenie spadkowe…*, *op. cit.*, s. 31–38.

[11] M. Schauer, *Europäisches Nachlasszeugnis*, [w:] *Europäische Erbrechtsverordnung*, red. M. Schauer, E. Scheuba, Wien 2012, s. 73–98.

[12] Por. H. Dörner, P. Lagarde, *Etude de droit comparé sur les règles de conflit de juridictions et de conflits de lois relatives aux testaments et successions dans les Etats membres de l'Union Européenne*, Würzburg 2002, s. 21.

teli z instrumentów przewidzianych przez rozporządzenie, konieczne okazało się wprowadzenie zmian ustawodawczych, mających na celu dostosowanie krajowych porządków prawnych do wymogów rozporządzenia. Zatem mimo tego, że rozporządzenie nr 650/2012 jest aktem prawa wtórnego Unii Europejskiej, ma zasięg ogólny, wiąże w całości i jest bezpośrednio stosowane we wszystkich państwach członkowskich (art. 288 TFUE), niektóre jego rozwiązania wymagają procedury dostosowania prawa krajowego. Wynika to m.in. z faktu, że częściowo zakres merytoryczny rozporządzenia dotyka prawa postępowania cywilnego, które jest materią pozostawioną co do zasady właściwości legislacji krajowej. Ponadto, należy zauważyć, że ustawodawca unijny zdecydował także o pozostawieniu pewnej swobody państwom członkowskim w niektórych aspektach objętych rozporządzeniem, co przejawia się choćby w pozostawieniu decyzji co do organów wykonujących funkcje sądownicze przewidziane przepisami rozporządzenia (art. 2, art. 64 zd. 2 lit. b rozporządzenia)[13]. Uzupełnienia w krajowym porządku prawnym wymagały też regulacji dotyczącej dokumentowania nabywania praw do spadku, w związku z nowym instrumentem wprowadzonym przepisami rozporządzenia – europejskim poświadczeniem spadkowym (art. 62 i nast. rozporządzenia)[14]. Konstrukcja rozporządzenia spowodowała więc konieczność dostosowania krajowych porządków prawnych tak, by zapewnić wykonywanie jego przepisów. Taka adaptacja była konieczna także i w naszym kraju.

Prace nad ustawą dostosowującą

W Polsce prace nad jednolitym międzynarodowym prawem spadkowym Unii Europejskiej dostrzeżone zostały już na etapie publikacji Zielonej Księgi, a więc w dokumencie ogłoszonym dnia 1 marca 2005 r., otwierającym konsultacje dotyczące zasad dziedziczenia *ab intestato* i dziedziczenia testamentowego w Unii Europejskiej w kontekście transgranicznym[15]. Po ogłoszeniu Zielonej Księgi rozmaite środowiska zaczęły ustosunkowywać się do jej treści. Jednym z głównych problemów, jakie w Polsce zauważono – w kon-

---

[13] Por. M. Załucki, [w:] *Unijne rozporządzenie spadkowe…*, *op. cit.,* s. 39. Zob. także T. Kot, *Czy polski notariusz może być sądem na gruncie rozporządzenia spadkowego? Głos w dyskusji*, [w:] *Nowe europejskie…*, *op. cit.,* s. 86 i nast.

[14] M. Załucki, [w:] *Unijne rozporządzenie spadkowe…*, *op. cit.,* s. 290.

[15] Problematykę Księgi w polskiej literaturze podjęli m.in. T. Pajor, *O projekcie harmonizacji międzynarodowego prawa spadkowego w Unii Europejskiej*, [w:] *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu*, red. A. Nowicka, Poznań 2005, s. 877 i nast.; J. Pazdan, *Ku jednolitemu międzynarodowemu prawu spadkowemu,* „Rejent" 2005/3, s. 9 i nast.; M. Pazdan, *Zielona Księga o dziedziczeniu i testamentach – propozycje odpowiedzi na pytania*, Rejent 2006/5, s. 16 i nast.

tekście przyszłego europejskiego rozwiązania – był dylemat dotyczący wyboru łącznika w zakresie spraw spadkowych. Opowiadano się za łącznikiem gwarantującym jednolitość statutu spadkowego, bez względu na zawartość spadku, a zatem niezależnie od tego, czy do spadku wchodzi wyłącznie majątek ruchomy, czy również nieruchomości. Popierano też ideę jednolitego dokumentu stwierdzającego prawa spadkobierców[16]. Podobne głosy płynęły z innych państw[17]. Część z tych stanowisk została wzięta pod uwagę w toku prac legislacyjnych nad rozporządzeniem, jak również na etapie prac prowadzonych w Polsce, dotyczących dostosowania naszego porządku prawnego do wymogów rozporządzenia.

Prace nad ustawą dostosowującą prowadzone były w Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego. Pierwszy opublikowany projekt ustawy związanej z wejściem w życie rozporządzenia nr 650/2012 nosił datę 5 sierpnia 2014 r. i został przedstawiony w toku konferencji naukowej pt. „Konsekwencje wejścia w życie w Polsce i innych państwach Unii Europejskiej Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. […]", zorganizowanej 30 września 2014 r. w Katowicach. Projekt ten nie był publicznie szerzej dyskutowany, miał kolejne wersje (np. projekt z dnia 13 października 2014 r.)[18], po czym z datą 26 stycznia 2015 r. opublikowano go – z pewnymi zmianami – na stronach internetowych Rządowego Centrum Legislacji. Projekt był wpisany w wykaz prac Rządu RP pod numerem UC 156. Początkiem lutego 2015 r. przesłano projekt do uzgodnień, konsultacji publicznych i opiniowania, wyznaczając przy tym krótki termin zgłaszania do niego ewentualnych uwag (20 lutego 2015 r.). Po konsultacjach i dalszych pracach legislacyjnych powstał projekt z dnia 20 kwietnia 2015 r.[19], który później, już jako projekt ustawy z dnia 17 czerwca 2015 r., wpłynął do Sejmu[20]. 23 czerwca 2015 r. na posiedzeniu Sejmu odbyło się jego I czytanie, 8 lipca 2015 r. miało miejsce II czytanie, a w dniu 9 lipca 2015 r. po III czytaniu na posiedzeniu Sejmu przyjęto ustawę, którą przekazano w tym dniu Prezydentowi i Marszałkowi Senatu. 22 lipca 2015 r. stanowisko zajął Senat, a dwa dni później na forum Sejmu rozpatrywano stanowisko Senatu. Tego

---

16 *Ibidem.*

17 Por. E. Ramaekers, *Cross-border successions. The new Commission proposal: contents and way forward. A report on the Academy of European Law Conference of 18 and 19 February 2010, Trier*, Electronic Journal of Comparative Law 2011, nr 1, s. 1 i nast.

18 „Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw z dnia 13 października 2014 r.", http://bip.ms.gov.pl [dostęp: 16.10.2015].

19 Zob. http://legislacja.rcl.gov.pl/ [dostęp: 16.10.2015]. Co interesujące, raport z konsultacji społecznych i opiniowania został opublikowany dzień później – zob. http://legislacja.rcl.gov.pl.

20 Druk Sejmowy nr 3516.

też dnia, tj. 24 lipca 2014 r., przyjęto poprawki Senatu i przekazano Prezydentowi ustawę do podpisu. W dniu 5 sierpnia 2015 r. Prezydent podpisał ustawę, którą ogłoszono 11 sierpnia 2015 r.[21], na sześć dni przed jej wejściem w życie, tj. 17 sierpnia 2015 r. Już *prima facie* tempo to wydaje się czymś ekstraordynaryjnym.

Projekt ustawy

W projekcie ustawy, który – jak zaznaczono wyżej – był kilkakrotnie modyfikowany, wskazywano przede wszystkim na konieczność uzupełnienia unormowań rozporządzenia dotyczących europejskiego poświadczenia spadkowego[22]. Podnoszono, że w rozporządzeniu pozostawiono państwom członkowskim swobodę w określaniu organów, które uzyskają kompetencję do wydawania europejskich poświadczeń spadkowych, przewidując, że oprócz sądów mogą to być także inne organy. W związku z tym projekt zakładał, że czynności dotyczące europejskich poświadczeń spadkowych zostaną powierzone sądom oraz notariuszom, których działania będą podlegały instancyjnej kontroli ze strony sądu. Obie drogi uzyskania europejskiego poświadczenia spadkowego miały funkcjonować równorzędnie. W związku z tym pojawiała się potrzeba wprowadzenia do prawa krajowego przepisów regulujących organizację i przebieg postępowań dotyczących poświadczenia w zakresie, w jakim nie zostało to uregulowane w rozporządzeniu. Projekt opierał się tutaj na dwóch wzorcach. W wypadku postępowania toczonego przed sądem jako wzór wskazano postępowanie o stwierdzenia nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego (art. 1 pkt 8 projektu, czyli projektowany art. 1142^1 k.p.c.)[23]. Z kolei w wypadku postępowania przed notariuszem, jako wzór wskazywano postępowanie mające na celu wydanie aktu poświadczenia dziedziczenia (art. 2 projektu, czyli projektowane art. 95q i nast. *Prawa o notariacie*)[24].

Zaproponowane zmiany dotyczyły przede wszystkim dwóch ustaw: Kodeksu postepowania cywilnego i Prawa o notariacie. W przepisach k.p.c. założono, że regulacje dotyczące rozporządzenia (głównie zaś europejskiego poświadczenia spadkowego) zostaną zamieszczone przede wszystkim w księdze drugiej części czwartej kodeksu, która poświęcona jest międzynarodowemu postępowaniu cywilnemu. Z kolei w ustawie *Prawo o notariacie* zmiany do-

[21] Ustawa z dnia 24 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2015, poz. 1137.

[22] Por. Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw z dnia 13 października 2014 r., http://bip.ms.gov.pl [dostęp: 16.10.2015].

[23] Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. 2014, poz. 101.

[24] Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie, Dz.U. 2014, poz. 164.

tknęły przede wszystkim rozwiązań z zakresu dokonywania czynności notarialnych, zwłaszcza sporządzania notarialnego poświadczenia dziedziczenia.

Zakładając, że sprawy w zakresie nieunormowanym w rozporządzeniu mają być prowadzone przy odpowiednim zastosowaniu przepisów o stwierdzeniu nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego, wskazano, że to właśnie w tym postępowaniu rozpoznawane są sprawy najbardziej zbliżone w swym charakterze do spraw dotyczących europejskiego poświadczenia spadkowego[25]. W rzeczywistości zaplanowano więc, by reżim postępowań w tych sprawach oprócz przepisów, które regulują je bezpośrednio, wyznaczały przepisy o stwierdzeniu nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego (art. 669 i nast. k.p.c.), w tym przepisy wstępne dotyczące spraw z zakresu prawa spadkowego (art. 627–628 k.p.c.) oraz przepisy ogólne o postępowaniu nieprocesowym (art. 506 i nast. k.p.c.). Ponadto w postępowaniach dotyczących europejskich poświadczeń spadkowych miały być także odpowiednio stosowane przepisy o procesie (innego rodzaju postępowania unormowane w kodeksie w rozumieniu art. 13 § 2 k.p.c.)[26].

Poza unormowaniem trybu postępowania w tego rodzaju sprawach zaproponowano m.in. także zmiany dotyczące właściwości miejscowej sądu, gdzie przewidziano zmianę łączników z art. 39 i art. 628 k.p.c. z miejsca zwykłego zamieszkania na miejsce zwykłego pobytu. W projekcie wskazano więc, aby właściwość ta była, co do zasady, określana według ostatniego miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy, w ślad za przepisem art. 4 rozporządzenia[27]. Zmianie ulec miały także przepisy art. 610 § 1, art. 673 pkt 4, art. 675 i 676 k.p.c., które z sześciu miesięcy do trzech skracały okres, w jakim, w razie wezwania spadkobierców przez ogłoszenie, można zgłaszać się do udziału w postępowaniu dokumentującym nabycie praw do spadku. Wskazano, że w dobie powszechnego dostępu do środków komunikowania się na odległość dotychczasowy termin sześciu miesięcy jest zbyt długi i negatywnie wpływa na sprawność postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, a rozpiętość tego terminu mogłaby również utrudniać osiągnięcie celów postępowania o wydanie europejskiego poświadczenia spadkowego[28]. Zaproponowano również zmianę treści art. 664 k.p.c., gdzie przewidziano poszerzenie katalogu czynności notarialnych w sprawach spadkowych o uprawnienie do odbierania przez notariusza oświadczenia o odmowie przyjęcia funkcji przez osobę, która została powołana na wykonawcę testamentu. Pozostałe proponowane zmiany k.p.c. miały – jak można sądzić – mniej istotne znaczenie.

---

[25] Por. Uzasadnienie do projektu ustawy…, http://bip.ms.gov.pl [dostęp: 16.10.2015].

[26] Zob. *ibidem*.

[27] Zob. M. Rzewuski, [w:] *Unijne rozporządzenie spadkowe…*, *op. cit.,* s. 72–79.

[28] Zob. Uzasadnienie do projektu ustawy…, http://bip.ms.gov.pl [dostęp: 16.10.2015].

Jeżeli zaś chodzi o zmiany w ustawie Prawo o notariacie to trzeba wskazać, że projekt przede wszystkim miał na celu wprowadzenie przepisów dotyczących czynności w zakresie europejskiego poświadczenia spadkowego (m.in. art. 2 pkt 1 i pkt 10 projektu). Przedmiotem projektu uczyniono także nowelizację regulacji odmowy dokonania czynności notarialnej (art. 2 pkt 2–4 projektu) czy zasad sporządzania protokołu dziedziczenia (art. 2 pkt 5–8). Pierwotnie planowano także, by w związku z dokonywaniem czynności notariusz mógł, wzorem kompetencji, jaka przysługuje sądowi w postępowaniu cywilnym, zwrócić się do Ministra Sprawiedliwości o udzielenie tekstu prawa obcego lub o wyjaśnienie obcej praktyki sądowej oraz o udzielenie informacji co do istnienia wzajemności w stosunkach z państwem obcym, jak również stosować w tym zakresie inne środki, w tym zasięgać opinii biegłych (projektowany art. 87a pr. not.). W projekcie ogłoszonym na stronach Rządowego Centrum Legislacji, wniesionym następnie do Sejmu, tego przepisu już jednak nie było, a jego idea została przeniesiona do treści projektowanego art. 95 cb ustawy Prawo o notariacie (ostatecznie przepis art. 95 da ustawy Prawo o notariacie). Inne propozycje nowelizacji tej ustawy miały zaś mniej ważki charakter. Nadto projekt przewidywał zmiany także i w innych ustawach, w tym w ustawie z 13 lutego 1984 r. o funkcjach konsulów Rzeczypospolitej Polskiej[29], ustawie z 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych[30] czy w ustawie z 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe[31]. Z tych zmian wskazać trzeba np. na projektowany przepis art. 19 ust. 4 b ustawy o funkcjach konsulów Rzeczypospolitej Polskiej, wedle którego konsul został wyłączony z podejmowania czynności dotyczących europejskich poświadczeń spadkowych, czy proponowane zmiany w ustawie Prawo prywatne międzynarodowe, polegające m.in. na uchyleniu przepisów art. 64–66 stanowiących o zasadach wskazywania prawa właściwego w sprawach spadkowych i dodaniu przepisu art. 64^1 odsyłającego w tej materii do przepisów rozporządzenia.

Konsultacje

Propozycje nowych przepisów – mimo krótkiego terminu wyznaczonego na konsultacje – spotkały się z dość licznym odzewem. W toku konsultacji projektu zgłoszono do niego szereg uwag, koncentrując się przede wszystkim na zagadnieniach dotyczących roli notariuszy w transgranicznych sprawach spadkowych, rozumieniu terminu „miejsce zwykłego pobytu", zmianach

[29] Dz.U. 2015, poz. 389.
[30] Dz.U. 2014, poz. 1025.
[31] Dz.U. 2011, nr 80, poz. 432.

w ustawie Prawo prywatne międzynarodowe czy projektowanych przepisach dotyczących nowego instrumentu w postaci europejskiego poświadczenia spadkowego[32]. Zasadniczo dostrzegano konieczność dostosowania prawa polskiego do wymogów rozporządzenia, wskazując przy tym na pewne wady proponowanych przez ustawodawcę konstrukcji, podnosząc jednocześnie zarzut, że konsultacje prowadzone są zbyt późno, a czas wyznaczony na nie nie jest wystarczający dla dokonania pełnej oceny skutków projektu[33].

Problem projektowanego przepisu dotyczącego ustalania przez notariusza treści prawa obcego, który został zaproponowany w pierwotnym projekcie i polegał na dodaniu do ustawy Prawo o notariacie art. 87a w brzmieniu: „Art. 87a. Przy dokonywaniu czynności notarialnych art. 1143 k.p.c. stosuje się odpowiednio", budził wówczas i budzi nadal pewne istotne kontrowersje. Już w uwagach do projektu ustawy Sąd Najwyższy wskazał m.in., że zwiększeniu roli notariuszy w transgranicznych sprawach spadkowych winna towarzyszyć właśnie próba zmiany art. 1143 k.p.c. w zakresie możliwości urzędowego zasięgania przez notariuszy informacji o prawie obcym, co miałoby dotyczyć przede wszystkim informacji przewidzianych w § 1 tego przepisu[34]. Przypomnieć należy, że wedle treści art. 1143 k.p.c.: § 1. Sąd z urzędu ustala i stosuje właściwe prawo obce. Sąd może zwrócić się do Ministra Sprawiedliwości o udzielenie tekstu tego prawa oraz o wyjaśnienie obcej praktyki sądowej. § 2. Sąd może zwrócić się do Ministra Sprawiedliwości również o udzielenie informacji co do istnienia wzajemności w stosunkach z państwem obcym. § 3. Celem ustalenia treści prawa obcego lub obcej praktyki sądowej albo istnienia wzajemności sąd może zastosować także inne środki, w tym zasięgnąć opinii biegłych.

Na problemy z tym związane zwróciła uwagę także Krajowa Rada Notarialna[35] oraz doktryna[36]. W tej ostatniej podnoszono m.in., że jest to powrót do rozwiązań sprzed prywatyzacji notariatu, gdy państwowe biura notarialne mogły zwracać się do Ministra Sprawiedliwości w celu ustalenia treści pra-

---

32 Zob. *Zestawienie uwag do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (wpisany w wykazie prac Rządu pod nr UC 156) – konsultacje społeczne i opiniowanie*, Warszawa 21 kwietnia 2015 r., s. 12–13.

33 Zob. np. *Uwagi Sądu Najwyższego do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw*, Warszawa 23 lutego 2015 r., s. 2.

34 *Ibidem.*

35 *Uchwała Krajowej Rady Notarialnej nr VIII/18/2015 z dnia 20 lutego 2015 r. w sprawie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw*, Warszawa 20 lutego 2015 r., s. 4.

36 Por. P. Czubik, *Czy polskiemu notariuszowi jest potrzebny status inicjującego postępowanie celem ustalenia treści prawa obcego?*, „Nowy Przegląd Notarialny" 2014, nr 4, s. 23 i nast.

wa obcego, a kilkutygodniowy termin oczekiwania na wynik takich ustaleń nie wpływa korzystnie na obrót notarialny. Zasugerowano wręcz by, zamiast projektowanego przepisu, wyposażyć notariuszy w treść odpowiednich przepisów prawa państw obcych, zwłaszcza tych, których dotyczą czynności notarialne dokonywane w Polsce najczęściej[37]. Ostatecznie w ustawie znalazł się jednak przepis art. 95da w brzmieniu: „Art. 95da. § 1. Notariusz może zwracać się do organów administracji publicznej oraz organów wykonujących zadania z zakresu administracji publicznej o udzielenie informacji lub wydanie dokumentów stanowiących dowód faktu istotnego dla sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia. § 2. Notariusz może zwrócić się do Ministra Sprawiedliwości o udzielenie tekstu właściwego prawa obcego. Celem ustalenia treści właściwego prawa obcego notariusz może zastosować także inne odpowiednie środki".

Na tym tle dyskutowano, dlaczego współdziałanie z innymi organami administracji publicznej oraz organami wykonującymi zadania z zakresu administracji publicznej miałoby ograniczać się tylko do sporządzania aktów poświadczenia dziedziczenia i wydawania europejskiego poświadczenia spadkowego. Krajowa Rada Notarialna sugerowała, że przeniesienie przepisu umożliwiającego wystąpienie o urzędową informację o prawie obcym do przepisów o sporządzaniu aktów poświadczenia dziedziczenia jest argumentem za stanowiskiem, że polski notariusz nie jest zobowiązany do ustalania treści prawa obcego przy dokonywaniu innych niż sporządzanie aktu poświadczenia dziedziczenia czynności notarialnych[38]. Projektodawcy uznali jednak, że wystarczające jest, by ustawa przewidywała przyznanie notariuszom uprawnienia do zwrócenia się do Ministra Sprawiedliwości o udzielenie tekstu właściwego prawa obcego zarówno w sprawach dotyczących aktów poświadczenia dziedziczenia, jak i europejskiego poświadczenia spadkowego (czyli art. 95cb par. 2 w zw. z art. 95q ustawy – Prawo o notariacie). Dalej idące postulaty uznano za wykraczające poza cel i zakres projektu[39].

Jednym z bardziej interesujących problemów nowych przepisów okazał się przepis art. 1142[6] k.p.c. Artykuł ów, dotyczący zaskarżalności postanowienia sądu w przedmiocie wydania, sprostowania, zmiany, uchylenia albo zawieszenia skutków europejskiego poświadczenia spadkowego, przewidywał rozwiązanie, wedle którego postanowienie merytoryczne sądu pierwszej instancji miało być zaskarżalne zażaleniem, a postanowienie sądu drugiej instancji nie podlegać zaskarżeniu kasacyjnemu. Krytycznie do takiego rozwiązania odniósł się m.in. Sąd Najwyższy, który zarzucił, że projektowany przepis jest sys-

[37] *Ibidem*, s. 28–29.

[38] Zob. *Zestawienie uwag do projektu…, op. cit.,* s. 12–13.

[39] *Ibidem*.

temowo niespójny, gdyż w ramach spraw rozpoznawanych przez sądy w postępowaniu nieprocesowym generalnie przewiduje się zaskarżanie orzeczeń co do istoty apelacją, a nie zażaleniem (art. 518 k.p.c.). Natomiast pozbawienie Sądu Najwyższego kompetencji do orzekania w sprawach z zakresu rozporządzenia nr 650/2012 znacząco osłabi standard ochrony praw podmiotów uczestniczących w postępowaniach toczących się na podstawie tych przepisów[40]. Uwagi te nie zostały jednak uwzględnione, projektodawcy wskazywali tutaj przede wszystkim na fakt, że europejskie poświadczenie spadkowe może być wydane tylko wówczas, gdy jest ono bezsporne, z czego – jak można sądzić – miało wynikać, że kontrola kasacyjna będzie niepotrzebna (!)[41].

Projekt, a w ślad za nim ustawa, skróciły z sześciu do trzech miesięcy okres, w jakim, w razie wezwania spadkobierców przez ogłoszenie, można zgłaszać się do udziału w postępowaniu o stwierdzenie spadku (por. art. 610 § 1, art. 673 pkt 4, art. 675 i 676 k.p.c.). Wskazywano tutaj, że dotychczasowy termin był zbyt długi w dobie powszechnego dostępu do środków komunikowania się na odległość. W opozycji do tego podnoszono jednak, iż proponowany trzymiesięczny termin jest zbyt krótki w celu ujawnienia się spadkobierców, zwłaszcza że w terminie tym winni oni nie tylko zgłosić swoje prawa, ale również udowodnić je na rozprawie. W sytuacji gdy powszechne obecnie są migracja zarobkowa oraz swobodny przepływ obywateli na terenie Unii Europejskiej, termin ten nie chroni należycie praw potencjalnych spadkobierców. Projektodawcy uznali jednak, że wedle praktyki sądowej spadkobiercy rzadko zgłaszają się na skutek ogłoszenia w prasie, które nie jest skutecznym środkiem ich poszukiwania, skoro raz opublikowane nie jest powtarzane, przez co skrócenie terminu w ich ocenie jest zasadne[42].

Wspomnieć należy także o zgłaszanych do projektu uwagach dotyczących problemów interpretacyjnych dotyczących określenia miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy. W tym zakresie np. Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa sugerowała wskazać na wyznaczniki „miejsca zwykłego pobytu" poprzez przejrzyste kryteria wolicjonalne, rodzinne, ekonomiczne, temporalne i inne jeszcze implikujące uznanie danego miejsca za „miejsce zwykłego pobytu"[43]. Zarzuty w tym zakresie podnosił także m.in. Sąd Apelacyjny w Warszawie, wskazując, że przyjęcie kategorii pojęciowej „miejsca zwykłego pobytu" nie licuje z pozostałymi przepisami księgi pierwszej kodeksu postępowania cy-

---

40 *Uwagi Sądu Najwyższego…, op. cit.,* s. 3–6.

41 Zob. *Zestawienie uwag do projektu…, op. cit.,* s. 12–13.

42 *Ibidem*.

43 *Uwaga Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw*, Warszawa 19 lutego 2015 r., s. 1.

wilnego, a termin ten nie jest zdefiniowany w kodeksie (!)[44]. Z kolei według Sądu Apelacyjnego w Katowicach zmiana sposobu ustalania właściwości sądu spadku zmierzać będzie wyłącznie do przedłużenia postępowania w sprawach spadkowych, co w konsekwencji utrudni obrót prawny[45]. Z oczywistych względów uwagi te nie zostały uwzględnione, wszak pojęcie „miejsca zwykłego pobytu" jest pojęciem autonomicznym prawa Unii Europejskiej[46] i jakiekolwiek jego definiowanie w prawie krajowym pozbawione jest sensu.

Co do zmian innych ustaw, to np. w ustawie Prawo prywatne międzynarodowe proponowano zmiany, które – jak można sądzić – nadal budzić mogą kontrowersje, co zresztą podnosił na etapie konsultacji m.in. Sąd Najwyższy. Organ ten w tym zakresie wskazał, że w art. 5 projektu nadawano nowe brzmienie przepisowi art. 64^1 tej ustawy, co było mocno zaskakujące, albowiem przepis nie może „otrzymać brzmienia", skoro jeszcze go nie ma, ponieważ przepis taki w ustawie *de lege lata* nie figurował. Jak zresztą sąd ten podniósł, nowelizacja w tym zakresie jest skutkiem przyjętego przez ustawodawcę, a praktycznie niezbyt poprawnego założenia, że przepisy ustawy mogą pełnić funkcję czysto „informacyjną", wskazując sądom na obowiązywanie pozaustawowych aktów prawa międzynarodowego lub europejskiego, zawierających normy kolizyjne[47]. Zarzucono, że jest to niezbyt poprawne i wskazano, że nie należy wprowadzać w miejsce uchylonych norm art. 64–66 p.p.m. jakiegokolwiek nowego przepisu. Mimo to projektodawcy nie zdecydowali się na zmiany projektu w tym ostatnim zakresie, tj. przeredagowali treść proponowanego art. 64^1 ustawy Prawo prywatne międzynarodowe, obstając jednak przy konieczności wprowadzenia do ustawy odesłania do rozporządzenia.

Wejście ustawy w życie

Jak wskazano powyżej, 24 lipca 2015 r. uchwalona została ustawa o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw. Weszła ona w życie z dniem 17 sierpnia 2015 r. Data ta jest ściśle związana z zakresem temporalnym stosowania unijnego rozporządzenia spadkowego. Pomimo bowiem tego, że ustawodawca unijny

---

[44] *Uwagi Sądu Apelacyjnego w Warszawie do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego*, Warszawa 17 lutego 2015 r., s. 2.

[45] *Uwagi Sądu Apelacyjnego w Katowicach do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw*, Katowice 20 lutego 2015 r., s. 3 i nast.

[46] Por. M. Rzewuski, [w:] *Unijne rozporządzenie spadkowe…, op. cit.,* s. 72–79.

[47] Por. A. Mączyński, *Ustawowe odesłania do umów międzynarodowych i rozporządzeń unijnych dotyczących prawa prywatnego międzynarodowego*, [w:] *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Edwarda Gniewka*, red. J. Gołaczyński, P. Machnikowski, Warszawa 2010, s. 377.

zdecydował, iż rozporządzenie wchodzi w życie dwadzieścia dni po jego opublikowaniu w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej, które miało miejsce w dniu 27 lipca 2012 roku, a zatem obowiązuje od 16 sierpnia 2012 roku, zasadniczą część rozporządzenia stosuje się dopiero do dziedziczenia po osobach zmarłych w dniu 17 sierpnia 2015 r. lub po tej dacie. Ustawodawca unijny postanowił skutki zastosowania rozporządzenia odroczyć w czasie, do zabiegu tego dostosował się zaś ustawodawca polski. Wynika to z treści art. 9 ustawy nowelizującej z 24 lipca 2015 r., wedle którego przepisów: 1) art. 1142^{1}–1142^{6} k.p.c.; 2) art. 79 pkt 1b i art. 95q–95x ustawy Prawo o notariacie; 3) art. 19 ust. 4b ustawy o funkcjach konsulów Rzeczypospolitej Polskiej oraz 4) art. 66a ustawy Prawo prywatne międzynarodowe, nie stosuje się do spadków otwartych przed dniem 17 sierpnia 2015 r.

Nie sposób jednak oprzeć się wrażeniu, że prace legislacyjne w Polsce prowadzone były niejako „na ostatnią chwilę". Ogłoszenie ustawy na sześć dni przed jej wejściem w życie nie jest najwłaściwszą praktyką, zwłaszcza że ustawa wprowadziła szereg zmian o charakterze znaczącym w stosunku do poprzedniego stanu prawnego. Zmiany właściwości sądów czy nowe czynności notarialne to na tyle ważkie problemy, że wymagają pewnego przygotowania organów stosujących prawo. Potrzeby praktyki w wypadku dostosowania prawa polskiego do przepisów rozporządzenia wymagały wcześniejszego działania ustawodawcy.

Podsumowanie

Jak można sądzić, adaptacja prawa polskiego do wymogów rozporządzenia 650/2012 była konieczna. Charakter przepisów rozporządzenia wymagał stworzenia w prawie krajowym procedur i instrumentów umożliwiających pełne stosowanie norm rozporządzenia. Potrzeba wprowadzenia przepisów zmieniających przede wszystkim Kodeks postepowania cywilnego i Prawo o notariacie spowodowana była zatem zakresem merytorycznym rozporządzenia spadkowego i jego postanowieniami. Jak pokazały konsultacje projektu ustawy, materia objęta rozporządzeniem jest jednak złożona i w wielu aspektach jeszcze niezrozumiała, także pośród praktyków. Z tej przyczyny niektóre nowe przepisy nie znalazły prima facie właściwego zrozumienia, co jednak zmieni się w toku ich bezpośredniego stosowania. Co do zasady bowiem zaproponowane przez ustawodawcę zmiany realizują potrzeby wynikające z przepisów rozporządzenia. I choć technika legislacyjna niektórych nowych przepisów jest wątpliwa, jak np. wskazanego art. 64^{1} ustawy Prawo prywatne międzynarodowe, dopiero najbliższa przyszłość pokaże, na ile polska ustawa spełnia kryteria europejskie.

Abstract
The adaptation of Polish law to the EU succession regulation (No. 650/2012)

This article discusses legislative alignment of the Polish law to the requirements of the EU succession Regulation No. 650/2012. Author presents the origins of the Polish Act adapting the Regulation and shows the course of legislative works. His presentation aims to identify major changes in the Polish law related to this Regulation.
Key words: EU succession Regulation 650/2012, inheritance law, succession law, polish law adaptation

Streszczenie
Adaptacja prawa polskiego do wymogów unijnego rozporządzenia spadkowego (Nr 650/2012)

Tematem pracy jest adaptacja prawa polskiego do wymogów unijnego rozporządzania spadkowego (Nr 650/2012). Autor przedstawia źródła polskiej ustawy o adaptacji rozporządzania i wykazuje tok legislacji. Niniejsza praca ma na celu wykazywanie ważnych zmian w polskim prawie z powodu wyżej wspomnianego rozporządzania.
Słowa kluczowe: unijne rozporządzenie spadkowe (Nr 650/2012), prawo spadkowe, prawo o dziedziczeniu, adaptacja prawa polskiego